

Metodiskie ieteikumi pašvaldību sociālajiem dienestiem par darbu ar cilvēku tirdzniecības upuriem

Kas ir cilvēku tirdzniecība?

Cilvēku tirdzniecība ir rupjš cilvēka pamattiesību pārkāpums, un tā grauj cilvēka psihisko, emocionālo un fizisko labklājību. Cilvēku tirdzniecība ir mūsdienu verdzība. Tas ir nopietns personas brīvības un cieņas pārkāpums un smags noziedzīgs nodarījums. Cilvēku tirdzniecības viens no galvenajiem mērķiem ir personas ekspluatācija. Tas nozīmē, ka personas tiek izmantotas savtīgos nolūkos, parasti peļņas gūšanai. Cilvēku tirdzniecība ir ienesīgs noziedzības veids, kas ik gadu tā noziedzīgo nodarījumu izdarītājiem nodrošina peļņu vairāku desmitu miljonu eiro apmērā.

Cilvēku tirdzniecības pamatdefinīcija ir noteikta Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokola par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to (turpmāk – Konvencija) 3.pantā:

„Cilvēku tirdzniecība” nozīmē ekspluatācijas nolūkos izdarītu cilvēku savervēšanu, pārvadāšanu, nodošanu, slēpšanu vai saņemšanu, izmantojot spēka pielietošanas draudus vai pielietošanu vai arī citas piespiešanas, aizvešanas ar varu, krāpšanas, maldināšanas vai viltus formas, izmantojot varas pozīcijas vai arī cilvēku neaizsargātību, vai arī, dodot vai saņemot maksājumus vai labumus, lai panāktu kādas tādas personas piekrišanu, kurai ir vara pār citu personu. Ekspluatācija ietver, kā minimumu, citu personu prostitūciju vai citas seksuālās ekspluatācijas formas, piespiedu darbu vai pakalpojumus, verdzību vai verdzībai līdzīgas formas, kalpību vai orgānu izņemšanu”¹. Savukārt, kas attiecas uz nepilngadīgajiem (ikvienu persona, kas jaunāka par 18 gadiem), tad bērnu vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana ekspluatēšanas nolūkā tiek uzskatīta par "cilvēku tirdzniecību" arī tādā gadījumā, ja tā nav saistīta ar jebkuru augstākminētās definīcijas, minēto līdzekļu izmantošanu.

2002.gada 25.aprīlī spēkā stājās Latvijas Krimināllikuma grozījumi, kas paredzēja papildināt likumu ar 154.¹pantu “Cilvēku tirdzniecība” un 154.² ”Cilvēku tirdzniecības jēdziens”. Laika gaitā, pārņemot “Eiropas Padomes Konvencijas par cīņu pret cilvēku tirdzniecību” (Latvijā Konvencija spēkā stājās 2008.gada 1.jūlijā) un 2011.gada 5.aprīļa Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas [2011/36/ES](#) par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/629/TI, noteiktās prasības, Krimināllikuma panti 154.¹pantu “Cilvēku tirdzniecība” un 154.² ”Cilvēku tirdzniecības jēdziens” ir būtiski papildināti:

154.¹ pants. Cilvēku tirdzniecība

(1) Par cilvēku tirdzniecību —

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

(2) Par cilvēku tirdzniecību, ja tā izdarīta pret nepilngadīgo vai ja to izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās, —

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz divpadsmit gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas, un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.

(3) Par cilvēku tirdzniecību, ja tā apdraudējusi cietušā dzīvību vai izraisījusi smagas sekas vai ja tā izdarīta ar sevišķu cietsirdību vai pret mazgadīgo, vai ja to izdarījusi organizēta grupa,

—
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas, un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.

¹ „Par Apvienoto Nāciju Organizācijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokolu par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to”. [stājas spēkā 29.04.2004.] Latvijas Vēstnesis, Nr.66 (3014), 28.04.2004. (aplūkots 28.10.2014.)

154.² pants. Cilvēku tirdzniecības jēdziens

(1) Cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkā izdarīta personu savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana, izmitināšana vai saņemšana, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu vai izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās ievainojamības vai bezpalīdzības stāvokli, vai arī dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais.

(2) Nepilngadīgā vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana, izmitināšana vai saņemšana ekspluatācijas nolūkā atzīstama par cilvēku tirdzniecību arī tādā gadījumā, ja tā nav saistīta ar jebkuru šā panta pirmajā daļā minēto līdzekļu izmantošanu.

(3) Ekspluatācija šā panta izpratnē ir personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā, piespiešana veikt darbu, sniegt pakalpojumus vai izdarīt noziedzīgus nodarījumus, turēšana verdzībā vai citās tai līdzīgās formās (parādu verdzība, dzimtbūšana vai personas cita veida piespiedu nodošana citas personas atkarībā), turēšana kalpībā vai arī personas audu vai orgānu nelikumīga izņemšana.

(4) Ievainojamības stāvoklis šā panta izpratnē nozīmē, ka tiek izmantoti apstākļi, kad personai nav citas reālas vai pieņemamas izvēles, kā vien pakļauties ekspluatācijai.

Upurus bieži ar vardarbību, piespiedu līdzekļiem vai krāpšanu savervē, transportē vai aiztur ekspluatēšanas nolūkos, kuros ietilpst seksuāla izmantošana, piespiedu darbs vai pakalpojumu sniegšana, ubagošana, noziedzīgas darbības vai orgānu izņemšana.

Cilvēku tirdzniecības ekspluatācijas veidus iedala:

- *seksuālās ekspluatācijas formas*, piemēram, prostitūcija, pornogrāfisku materiālu izgatavošana, sekstūrisms, attēlu ievietošana internetā seksuālu vēlmju apmierināšanai;
- *piespiešana veikt darbu* – piespiedu darba vai darbaspēka ekspluatācijas gadījumā persona tiek ļaunprātīgi izmantota, ekspluatēta, kā arī piespiesta veikt neapmaksātu vai ļoti slikti atalgotu darbu un/vai sniegt pakalpojumus, nesaņemot atalgojumu un dzīvojot cilvēkam necienīgos apstākļos. Attiecīgi darba tiesisko attiecību strīdos nepastāv vardarbības, bet ir darba devēja un darba ņēmēja tiesiska rakstura konflikts;
- *piespiešana sniegt pakalpojumus* – Latvijas situācijā piespiešanu sniegt pakalpojumus saprot kā jauno cilvēktirdzniecības formu – cilvēktirdzniecība ar nolūku noslēgt fiktīvas laulības. Noslēgto fiktīvo laulību skaita ziņā dominē Īrija un Lielbritānija. Fiktīvo laulību popularitāti šajās valstīs izskaidro vairāki faktori: liberālā pieeja gan laulību reģistrācijai, gan laulības pārbaudei pēc tās noslēgšanas. Šīs valstis ir Eiropas Savienības (ES) dalībvalstis, bet nav Šengenas zonas dalībvalstis; tajās ir salīdzinoši lielas trešo valstu izcelsmes iedzīvotāju kopienas, kuras nodrošina atbalstu fiktīvajām laulībām, piemēram, vervējot. Uz šīm valstīm, meklējot darba iespējas, dodas Latvijas pilsoņi, kas labprātīgi piekrīt vai arī tiek maldinātas par piedāvātā darba būtību (tā priekšmetu un samaksu) un piespiestas stāties laulībā ar trešās valsts pilsoņiem, tādējādi atvieglot trešās valsts pilsoņu iekļūšanu ES un Šengenas zonā. Visvairāk vervēšana tiek izvērsta interneta vidē;
- *cilvēka audu vai orgānu nelikumīga izņemšana* – Latvijā līdz šim nav konstatēti cilvēktirdzniecības gadījumi cilvēku audu vai orgānu nelikumīgas izņemšanas nolūkā;
- *piespiedu ubagošana* – Latvijā līdz šim nav konstatēti cilvēktirdzniecības gadījumi piespiedu ubagošanas nolūkā;
- *piespiešana izdarīt noziedzīgus nodarījumus* – ar šo cilvēktirdzniecības formu saprot personu piespiešanu tirgot narkotikas, viltotas zeltlietas, izdarīt sīkas

zādzības, kabatzādzības, u.c. līdzīgus noziedzīgus nodarījumus. 2014.gadā tika sniegta valsts palīdzība un nodrošināta sociālā rehabilitācija trīs personām, kuras bija spiestas pārvadāt narkotikas kā “narkomūļi”.

Pazīmes, kas liecina, ka persona ir tikusi ekspluatēta:

- vardarbība un draudi;
- pasu, identifikācijas karšu, bankas karšu, darba atļauju konfiskācija;
- mazs vai neeksistējošs atalgojums;
- parādsaistības;
- slepeni līguma noteikumi, nelegāli algas atvilkumi un pārlietu lieli aizdevumi;
- pārlietu liela samaksa par dzīvošanu, ēdienu, transportu un citām lietām;
- darbinieku brīvības un kustības kontrolēšana;
- neregulāri atvilkumi no algas par instrumentiem, obligātiem sertifikātiem utt.;
- pārmērīgi ilgas darba stundas bez samaksas par virsstundām un obligātās samaksas par darbu vakaros, naktīs un brīvdienās;
- aizliegums saņemt brīvdienas vai brīvdienas kompensāciju;
- izolēšana, aizliegums sazināties ar citiem, ieskaitot ģimeni;
- aizliegums apmeklēt valodu kursus;
- draudi par atlaišanu no darba, varas iestāžu informēšanu, darbinieka piespiedu nosūtīšanu uz dzimteni;
- nelegālas samaksas pieprasīšana par pieņemšanu darbā;
- maldināšana par darba saturu, līgumiem, darba noteikumiem un darba atļaujām;
- aizliegums pievienoties arodbiedrībām;
- nedroši un neveselīgi darba un dzīvošanas apstākļi;
- aizliegums saņemt medicīnisko aprūpi.

„Metodiskie ieteikumi pašvaldību sociālajiem dienestiem par darbu ar cilvēku tirdzniecības upuriem” ir izstrādāti sociālā darba speciālistiem, kuru redzeslokā, veicot sociālo darbu, nonāk personas:

- ***kuras varētu būt cietušas (vai cieš) no cilvēku tirdzniecības;***
- ***kuras pašvaldībā atgriežas valsts finansētā sociālās rehabilitācijas pakalpojuma cilvēku tirdzniecības upuriem laikā vai pēc pakalpojuma.***

NORMATĪVAIS REGULĒJUMS

Latvija nacionālajos normatīvajos aktos ir ieviesusi:

- 2004.gada 29.aprīlī pieņemtās Padomes Direktīvas 2004/81/EK par uzturēšanās atļauju, ko izdod trešo valstu valstspiederīgām personām, kuras ir cilvēku tirdzniecības upuri vai kurām ir palīdzēts nelegāli imigrēt un kuras sadarbojas ar kompetentajām iestādēm, prasības;
- 2009.gada 18.jūnija Parlamenta un Padomes Direktīvas 2009/52/EK ar ko nosaka minimālos standartus sankcijām un pasākumiem pret darba devējiem, kas nodarbina trešo valstu valstspiederīgos, kuri dalībvalstīs uzturas nelikumīgi, prasības;
- un 2011.gada 5.aprīļa Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2011/36/ES par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/629/TI, noteiktās prasības.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 3.panta ceturtā daļā ir noteikts, *ka tiesības saņemt sociālo rehabilitāciju ir cilvēku tirdzniecības upurim, kas ir Eiropas Savienības pilsonis, un viņa pavadībā esošam nepilngadīgam bērnam. Cilvēku tirdzniecības upurim, kas nav Eiropas Savienības pilsonis, un viņa pavadībā esošam nepilngadīgam bērnam ir tiesības saņemt sociālo rehabilitāciju likumā „Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā” paredzētajos gadījumos.*

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 13.panta pirmās daļas 7.punktā noteikts, ka sociālās rehabilitācijas pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem sniedz valsts atbilstoši ikgadējā valsts budžeta piešķirtajiem līdzekļiem. Jāuzsver, ka sociālās rehabilitācijas pakalpojumi cilvēku tirdzniecības upuriem par valsts budžeta līdzekļiem tiek nodrošināti kopš 2006.gada saskaņā ar 2006.gada 31.oktobra ministru kabineta noteikumiem Nr.889 „Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, un kritērijiem personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri” (turpmāk - MK noteikumi Nr.889), kas nosaka kārtību, kādā persona, kura atzīta par cilvēku tirdzniecības upuri, saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus par valsts budžeta līdzekļiem, un kritērijus personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri. Savukārt 2003.gada 3.jūnija MK noteikumos Nr.291 „Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem” (turpmāk - MK noteikumi Nr.291) ir noteiktas vispārīgas prasības, kādas jānodrošina sociālo pakalpojuma sniedzējiem, kuri sniedz sociālos pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem.

Cilvēka tirdzniecības upura sociālajā rehabilitācijā un reintegrācijā sabiedrībā ļoti nozīmīga loma ir starpinstitucionālajai sadarbībai (t.sk. valsts un pašvaldību institūciju), lai cilvēku tirdzniecībā cietušās personas saņemtu efektīvu palīdzību sociālās rehabilitācijas laikā un lai persona veiksmīgāk iekļautos sociālajā un profesionālajā vidē.

VALSTS FINANSĒTAIS SOCIĀLĀS REHABILITĀCIJAS PAKALPOJUMS

Par valsts sociālās rehabilitācijas pakalpojumu nodrošināšanas organizēšanu un valsts piešķirto finansējumu administrēšanu ir atbildīga Labklājības ministrija.

Sociālās rehabilitācijas pakalpojumi cilvēku tirdzniecības upuriem par valsts budžeta līdzekļiem tiek nodrošināti kopš 2006.gada balstoties uz:

- Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 3.panta ceturto daļu un 13.panta pirmās daļas 7.punktu;
- 2006.gada 31.oktobra MK noteikumiem Nr.889, kas nosaka kārtību, kādā persona, kura atzīta par cilvēku tirdzniecības upuri, saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus par valsts budžeta līdzekļiem, un kritērijus personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri;

- 2003.gada 3.jūnija MK noteikumiem Nr.291, kas nosaka vispārīgas prasības, kādas jānodrošina sociālo pakalpojuma sniedzējiem, kuri sniedz sociālos pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem.

Labklājības ministrija publiskā iepirkuma kārtībā izvēlas sociālās rehabilitācijas pakalpojuma sniedzēju, kurš reģistrēts sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrā un atbilst normatīvajos aktos par sociālās rehabilitācijas un atbalsta pakalpojumu kriminālprocesa laikā sniegšanai cilvēku tirdzniecības upuriem pakalpojumu sniedzējiem noteiktajām prasībām. Latvijā sociālās rehabilitācijas pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem ir sniegušas nevalstiskās organizācijas - biedrība „Patvērums „Drošā māja”” un biedrība „Resursu centrs sievietēm „Marta””. Minētās nevalstiskās organizācijas pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem sniedz arī projektu ietvaros.

Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu cilvēku tirdzniecības upuriem (turpmāk – pakalpojums) sniegšanu koordinē Sociālās integrācijas valsts aģentūra (turpmāk – SIVA), kura ir Labklājības ministrijas pārziņā esoša valsts pārvaldes iestāde. SIVA nodrošina pakalpojumu par valsts budžeta līdzekļiem sniegšanas koordinēšanu, pieņem lēmumu par pakalpojuma piešķiršanu vai atteikumu sniegt pakalpojumu.

Pakalpojuma mērķis ir atjaunot vai uzlabot cilvēku tirdzniecības upura sociālās funkcionēšanas spējas, lai nodrošinātu personas sociālā statusa atgūšanu un iekļaušanos sabiedrībā.

Pakalpojuma saturu veido:

- psihosociāla palīdzība, tai skaitā individuālas sociālā darbinieka, psihologa, jurista, ārstniecības personas un citu speciālistu konsultācijas atbilstoši klienta vajadzībām,
- nepieciešamības gadījumā drošs patvērums un klienta izmitināšana,
- iespēja apgūt vai uzlabot klienta pašaprūpes vai pašapkalpošanās iemaņas,
- pirmās nepieciešamības preču (pārtika, medikamenti) un pakalpojumu nodrošināšana (medicīnas darbinieku konsultācijas),
- klienta iesaistīšana apmācībās, izglītības programmās, darba meklējumos, ja tas sekmē klienta reintegrāciju sabiedrībā un darba tirgū,
- nepieciešamības gadījumā ārvalstī esoša klienta vai potenciālā klienta un viņa pavadībā esošo nepilngadīgo bērnu nokļūšanas līdz pakalpojuma sniegšanas vietai organizēšana un pavadīšana.

Pakalpojuma sniedzējs klientam var piedāvāt arī citus pasākumus, atbilstoši pakalpojuma sniedzēja speciālistu izstrādātajam klienta individuālās sociālās rehabilitācijas plānam (piemēram, sniegt atbalstu personas dokumentu atjaunošanā, veicināt personas iesaistīšanos kriminālprocesā pret personām, kuru dēļ klients kļuvis par cilvēku tirdzniecības upuri u.tml.).

Jāatzīmē, ka pakalpojuma saturā nav nodalīti pakalpojumi bērniem un pilngadīgām personām, jo pakalpojumu sniedzējs pakalpojumu apjomu izvēlas atbilstoši pakalpojuma sniedzēja speciālistu izstrādātajam klienta individuālajam sociālās rehabilitācijas plānam. Tomēr, ja cilvēku tirdzniecības upuris ir nepilngadīgais, tad tā ģimenes locekļi var saņemt piecas pakalpojuma sniedzēja konsultācijas, ja uzturas Latvijā.

Sociālās rehabilitācijas pakalpojuma kurss tiek iedalīts trīs posmos:

1. posms - sociālās rehabilitācijas pakalpojuma kursa uzsākšana,
2. posms - sociālās rehabilitācijas pakalpojuma sniegšana,
3. posms - konsultācijas pēc sociālās rehabilitācijas pakalpojuma kursa pabeigšanas. (Skatīt 1.shēmu 6.lpp.).

Pirmais posms - sociālās rehabilitācijas pakalpojuma kursa uzsākšana

Šajā posmā pakalpojuma sniedzējs sadarbojas ar Latvijas vai ārvalstu, pašvaldību, valsts institūcijām un nevalstiskajām organizācijām, lai nepieciešamības gadījumā izvērtētu potenciālo klientu un noteiktu viņa atbilstību cilvēktirdzniecības upura statusam, segtu nepieciešamos ceļa izdevumus gan klientam, gan arī viņa pavadībā esošajiem nepilngadīgajiem bērniem, nogādātu drošā mājvietā vai līdz pakalpojuma sniegšanas vietai. Nepieciešamības gadījumā potenciālajam klientam tiek nodrošināta personas pavadība līdz pakalpojuma sniegšanas vietai. Jāatzīmē, ka speciālistu komisijas darbs, kura izvērtē potenciālā klienta atbilstību cilvēktirdzniecības upura kritērijiem, var notikt arī izvērtējot personas iesniegtos dokumentus, ja persona atrodas ārvalstīs un tur cietusi cilvēku tirdzniecībā.

Cilvēku tirdzniecības upura identificēšana:

Valsts apmaksātos sociālās rehabilitācijas pakalpojumu var saņemt tikai **noteiktā kārtībā identificēta persona, kura cietusi no cilvēku tirdzniecības.**

Persona tiek atzīta par cilvēku tirdzniecības upuri:

- ar procesa virzītāja lēmumu vai tiesībsargājošo institūciju izziņu, ka persona atzīta par cietušo vai liecinieku kriminālprocesā, kas ierosināts saistībā ar cilvēku tirdzniecību;
- ar ārzemju tiesībsargājošās iestādes izziņu, ka uzsākts kriminālprocess, kas saistīts ar cilvēku tirdzniecību;
- ar sociālo pakalpojumu sniedzēja izveidotas speciālistu komisijas atzinumu.

Šobrīd lielākai daļai potenciālo klientu cilvēku tirdzniecības upura statusu nosaka sociālo pakalpojumu sniedzēja izveidota komisija. Ja cilvēku tirdzniecības upuris tiek identificēts kā cietušais vai liecinieks kriminālprocesa ietvaros, tad Krimināllikums un Kriminālprocesa likums paredz cietušā un liecinieka tiesisko aizsardzību.

Speciālistu komisijas darbs:

Lai novērtētu personas atbilstību cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem, atbilstoši MK noteikumiem Nr.889, pakalpojuma sniedzējs izveido speciālistu komisiju, kurā iekļauj sociālo

darbinieku, psihologu, juristu, Valsts policijas amatpersonu un pēc nepieciešamības pieaicina citus speciālistus. Pakalpojuma sniedzējs intervē personu klātienē vai izmanto elektroniskos saziņas līdzekļus, ja persona atrodas ārvalstīs. Ja pakalpojuma sniedzējs intervijas laikā konstatē vienu vai vairākas pazīmes, kas liecina, ka cilvēks var būt cietis no cilvēku tirdzniecības, tad tiek sasaukta komisija, kura vērtē personas atbilstību cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem.

Komisija atzīst personu par cilvēku tirdzniecības upuri, ja persona:

- tika savervēta, pārvesta, nodota vai saņemta, nolaupīta vai pārdota, vai, ierodoties galamērķa valstī, bija spiesta veikt citu darbu, nevis iepriekš paredzēto vai apsolīto;
- bija parādā savam darba devējam vai vervētājam un no viņas tika iekasēta daļa ienākumu vai persona pēc brīvas gribas nevarēja pamest nodarbošanos vai mainīt darbu, vai viņai tika atņemti identifikācijas dokumenti, vai piespiedu kārtā bija jāsniedz seksuāli pakalpojumi kā daļa no darba pienākumiem, vai bija nodarbināta pret pašas gribu, vai personai bija jāstrādā ilgāk par noteikto stundu skaitu nedēļā, vai darba vietā tika uzraudzīta, lai bēgšanu padarītu neiespējamu, vai bija atkarīga no sava darba devēja ģimenes, radniecības, darba, īres attiecību, parādsaistību dēļ;
- netieši izjuta draudus, redzot, kā vardarbība tiek veikta pret citiem, vai personai tika liegta cilvēka pamatvajadzību apmierināšana, vai ir manāmas fiziskas vardarbības pazīmes, persona ir cietusi no vardarbības iepriekš vai tika iebiedēta, un viņai tika draudēts ar izrēķināšanos, ja viņa sazināsies ar policiju vai vērsīsies pēc palīdzības kādā citā iestādē, vai ar izrēķināšanos, ja viņa mēģinās bēgt vai atgriezties izcelsmes valstī, vai tika izteikti draudi izrēķināties ar personas ģimeni un radniekiem, ja persona bēgs, vai draudēts ar deportāciju vai ziņošanu attiecīgajām institūcijām, ja persona mēģinās bēgt;
- tika turēta ieslodzījumā un slēpta no apkārtējās vides un saskarsmes ar citiem cilvēkiem vai tika pastāvīgi kontrolēta, vai ārpus darba vietas varēja uzturēties tikai darba devēja pārstāvja pavadībā.²

Otrais posms - sociālās rehabilitācijas pamatpakalpojuma sniegšana

Kad sociālo rehabilitācijas pakalpojumu komisija ir atzinusi personu par cilvēku tirdzniecības upuri un SIVA ir pieņēmusi lēmumu par sociālās rehabilitācijas pakalpojuma piešķiršanu personai, kura atzīta par cilvēku tirdzniecības upuri, tad atbilstoši MK noteikumiem Nr.889 un MK noteikumiem Nr.291 persona ir tiesīga saņemt **pakalpojumu līdz 180 kalendāra dienām**. Šajā periodā cilvēku tirdzniecības upurim tiek sniegta psihosociāla palīdzība, tai skaitā individuālās sociālā darbinieka, psihologa, jurista, ārstniecības personas un citu speciālistu konsultācijas atbilstoši klienta vajadzībām un sociālās rehabilitācijas plānam. Pēc nepieciešamības tiek nodrošināts drošs patvērumš un klienta izmitināšana. Nepieciešamības gadījumā izmitināšanu nodrošina kopā ar cilvēku tirdzniecības upura nepilngadīgajiem bērniem. Ja pakalpojuma sniedzējam nav telpu izmitināšanai, tas noslēdz sadarbības līgumu ar pakalpojuma sniedzējiem par drošu klienta izmitināšanu. Cilvēku tirdzniecības upurim pakalpojuma laikā ir iespēja apgūt vai uzlabot pašaprūpes un pašapkalpošanās iemaņas un, ja nepieciešams, saņemt pirmās nepieciešamības preces un pakalpojumus (piemēram, pārtiku, saimniecības preces, medikamentus un medicīnas speciālistus, apģērbu, apavus vai naudas līdzekļus to iegādei, tiek segti arī transporta izdevumi, lai nokļūtu līdz, piemēram,

²MK noteikumi Nr. 889 „Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, un kritērijiem personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri” 2.pielikums 31.10.2006. Latvijas Vēstnesis, Nr.176 (3544), 03.11.2006. [stājas spēkā 01.01.2007.] (aplūkots 05.11.2014.)

Nodarbinātības valsts aģentūrai). Tiek nodrošināts materiāls atbalsts sociālo prasmju attīstīšanai un pilnveidošanai, atņemto vai nozaudēto dokumentu atjaunošana vai tulkošana, kā arī tiek sniegts materiāls atbalsts pašaprūpes un pašapkalpošanas iemaņu nodrošināšanai. Pakalpojuma sniedzēji motivē klientu iesaistīties apmācībās vai izglītības programmās, ja tas sekmē personas iekļaušanos sociālajā vai profesionālajā vidē, motivē atgriezties darba tirgū. Pakalpojuma sniedzējs organizē starpprofesionāļu komandas darbu, kuras uzdevums ir cilvēku tirdzniecības upura individuālās sociālās rehabilitācijas plāna izstrādāšana un regulāra izvērtēšana.

Tā kā personai ļoti reti nepieciešami izmitināšanas pakalpojumi jau šajā etapā, pakalpojumu sniedzējs motivē personu sadarboties ar pašvaldību sociālo dienestu, jo dzīvesvietas pašvaldības sociālais dienests var sniegt personai atbalstu un pakalpojumus ilgtermiņā.

Trešais posms - konsultācijas pēc sociālās rehabilitācijas pakalpojuma kursa pabeigšanas

Šajā posmā:

- cilvēku tirdzniecības upurim tiek sniegtas 5 konsultācijas (konsultāciju ilgums – viena stunda) divu gadu laikā pēc pakalpojuma 180 dienu kursa beigām sociālo problēmu risināšanai, ja persona nesaņem atbalstu saistībā ar kriminālprocesu, kas uzsākts par cilvēku tirdzniecības faktu. Pēc pakalpojuma kursa pabeigšanas nepieciešamības gadījumā tiek nodrošinātas jurista, sociālā darbinieka, psihologa konsultācijas;
- persona saņem atbalstu kriminālprocesa laikā.

Ja persona kriminālprocesa par cilvēku tirdzniecību ietvaros ar procesa virzītāja lēmumu ir atzīta par cietušu vai tai ir piešķirts liecinieka statuss, ja attiecīgā persona nevēlas, lai to atzīst par cietušu, un to apliecina tiesībsardzības institūcijas izsniegta izziņa, attiecīgajai personai papildus pēc pakalpojumu kursa beigām ir tiesības saņemt **atbalstu saistībā ar uzsākto kriminālprocesu** – psihosociālu palīdzību (tai skaitā individuālas jurista, sociālā darbinieka, psihologa konsultācijas), tulka pakalpojumus, palīdzību juridisko dokumentu noformēšanā un, ja nepieciešams, – pārstāvību tiesā, **nepārsniedzot 150 stundu gadā** 3 gadu periodā. Ja persona saņem valsts nodrošināto juridisko palīdzību saskaņā ar normatīvajiem aktiem, kas nosaka valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanas gadījumus un kārtību, attiecīgajai personai kā atbalstu saskaņā ar šiem noteikumiem ir tiesības saņemt sociālā darbinieka un psihologa konsultācijas, kā arī, ja nepieciešams, tulka pakalpojumus šajās konsultācijās.

SOCIĀLĀ DIENESTA DARBS AR PERSONĀM CILVĒKU TIRDZNICĪBAS UPURA IDENTIFICĒŠANAI, VALSTS FINANSETĀ SOCIĀLĀS REHABILITĀCIJAS PAKALPOJUMA SAŅEMŠANAS LAIKĀ UN PĒC TĀ

Persona var nonākt sociāla dienesta redzeslokā:

1. kā cilvēku tirdzniecības upuris pirms pakalpojuma saņemšanas;
2. pakalpojuma saņemšanas laikā;
3. pēc pakalpojuma saņemšanas beigām.

Cilvēku tirdzniecībā cietušu personu identificēšana

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 12.panta pirmās daļas 3.punktā noteikto, pašvaldības sociālā dienesta pienākums ir sniegt personai psihosociālu vai materiālu, vai psihosociālu un materiālu palīdzību, lai sekmētu krīzes situācijas pārvarēšanu un veicinātu šīs personas iekļaušanos sabiedrībā.

Prakse liecina, ka cilvēku tirdzniecības riska grupas, kuras visbiežāk tiek pakļautas cilvēku tirdzniecībai, ir:

- bezdarbnieki un darba meklētāji;
- personas, kurām izglītības iegūšanai vai turpināšanai nepietiek materiālo līdzekļu;
- personas, kuras jau iepriekš cietušas no vardarbības vai kļuvušas par cilvēku tirdzniecības upuriem;
- sievietes (pārsvārā no 18 līdz 40 gadiem);
- bērni – bāreņi, bez vecāku gādības palikušie bērni vai bērni internātskolu audzēkņi, vai bērni un pusaudži no augsta sociālā riska ģimenēm, ielu bērni;
- bērni, kuru vecāki devušies peļņā uz ārzemēm;
- personas ar garīga rakstura traucējumiem, speciālo internātskolu audzēkņi;
- personas, kurām ir zemi ienākumi vai kredītsaistības.

Tomēr iepriekš minētais uzskaitījums nav izsmeļošs, tāpēc sociālā darba speciālistiem jābūt informētiem par cilvēku tirdzniecības problemātiku, lai varētu veiksmīgi atpazīt cilvēku tirdzniecības upuri un īstenot sociālā darba ilgtermiņa mērķi – klienta psihosociālās situācijas uzlabošanu un sociālās funkcionēšanas atjaunošanu, iedarbojoties uz klienta problēmu cēloņiem.

Cilvēku tirdzniecībā cietušais var vērsties sociālajā dienestā ar mērķi saņemt materiālu palīdzību vai var vēlēties iegūt informāciju par pakalpojumiem. Bieži cilvēku tirdzniecībā cietusī persona sociālā darba speciālistu redzeslokā nonāk ar tādām problēmām, kas nav saistītas ar cilvēku tirdzniecību, piemēram, lūdz sniegt sociālo palīdzību, vai arī personu apliecinošu dokumentu nokārtošanā u.tml. Personu uz sociālo dienestu var atvest trešā persona, kuram tiek uzticēta risināmā problēma. Praksē var būt situācijas, kad cilvēku tirdzniecībā cietušas personas lūdz palīdzību elektroniski, telefoniski vai klātienē, taču nevēlas sevi publiskot un identificēties sociālās rehabilitācijas pakalpojumam par valsts budžeta līdzekļiem saņemšanai.

Jāuzsver, ka sociālā darba speciālisti var dot nozīmīgu ieguldījumu preventīvajā darbā, pievēršot pastiprinātu uzmanību personu grupām, kuras ir **potenciālie cilvēku tirdzniecības upuri**, īpaši, ja šādas personas gatavojas doties uz ārzemēm darba meklējumos vai citu iemeslu dēļ.

Sociāliem darbiniekiem un sociālā darba speciālistiem nepieciešamās zināšanas, prasmes, iemaņas darbā ar cilvēku tirdzniecības upuriem

Prakse liecina, ka būtiskākās cilvēku tirdzniecībā cietušās personas vajadzības, kuru risināšanai tās vērstas sociālajā dienestā:

- fiziskā drošība, izmitināšana un patstāvīga dzīvesvieta;
- iztikas līdzekļu trūkums;
- personas apliecināšanu dokumentu atjaunošana vai izgatavošana;
- nepieciešamība pēc atbalsta medicīniskās palīdzības saņemšanā;
- psiholoģiskā palīdzība;
- informācijas nepieciešamība par tās tiesībām un iespējām saņemt pakalpojumus;
- atbalsts izglītības vai nodarbinātības jautājumu risināšanā.

Ja sociālajā dienestā ir nonācis šāds klients, tad, vēlams noskaidrot, kāda ir bijusi potenciālā klienta līdzšinējā darba pieredze, kāds ir bijis ienākuma avots pirms vēršanās sociālajā dienestā, kāds ir pamats nepieciešamībai atjaunot pasi vai personas apliecināšanu.

Veicot klienta intervēšanu, sociālajam darbiniekam, būtu svarīgi pievērst uzmanību šādām personas psiholoģiskā stāvokļa vai veselības problēmām un to cēloņiem:

- psiholoģiska trauma;
- depresija;
- pašnāvības mēģinājums;
- seksuāli transmisīvās slimības un/vai HIV/AIDS;
- inficēšanās ar B un C hepatītu;
- neārstētas hroniskas saslimšanas;
- negribēta grūtniecība;
- nekvalitatīvi veikts aborts;
- atkarība no alkohola un narkotikām;
- materiālo līdzekļu trūkums (apgērbam, personīgo vajadzību apmierināšanai u. c.);
- drošas dzīvesvietas trūkums;
- atņemto vai pazudušo dokumentu atjaunošana u. c.³

Sociālā darbinieka uzdevums ir iegūt personas uzticību, līdz persona ir gatava atklāt savas problēmas (t.sk. cilvēku tirdzniecības faktu) un gatava sadarboties ar sociālo dienestu vai valsts institūcijām. Ja sociālais darbinieks nojauš, ka personas problēmas cēlonis ir neskaidrs, svarīgi ir pielikt visas pūles, lai sadarbība ar sociālo dienestu tiktu turpināta.

Sociālie darbinieki saskaroties ar personām, kuras cietušas no cilvēku tirdzniecības, kā novērtēšanas resursu var izmantot MK noteikumu Nr.889 2.pielikumu „Kritēriji personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri” un izvērtēt vai persona ir cietusi cilvēku tirdzniecībā, lai pieņemtu objektīvāku lēmumu turpmākai rīcībai un noskaidrot atbildes uz šādiem jautājumiem:

- Jautājumi, kas saistīti ar **migrāciju** (persona devusies uz ārzemēm vai citu reģionu konkrēta mērķa vai darba dēļ, u.tml.);
- Jautājumi, kas saistīti ar **nodarbinātību** (persona bija spiesta veikt citu darbu, nevis iepriekš paredzēto vai apsolīto, bija parādā savam darba devējam un no viņas tika iekasēta daļa ienākumu (piemēram, par mājokli, par pārtiku, par transportu, piespiedu kārtā bija jāsniedz seksuāli pakalpojumi kā daļa no darba pienākumiem). Jānoskaidro, vai persona brīvi varēja rīkoties ar saviem ienākumiem, vai tai vajadzēja strādāt ilgāk par noteikto stundu skaitu nedēļā un kādi bija darba apstākļi (iekļaujot atalgojumu un darba stundas, darba vietā tika uzraudzīta - apsargi, suņi, slēgtas durvis, lai bēgšanu padarītu neiespējamu), vai persona ir atkarīga no sava darba devēja ģimenes, radniecības, darba, īres attiecību, parādsaistību dēļ u.tml.);
- Jautājumi, kas saistīti ar personas **drošību** (persona tika iebiedēta un viņai tika draudēts ar izrēķināšanos, deportāciju, izjuta draudus netieši, redzot, kā vardarbība tiek veikta pret citiem, tai tika liegta cilvēka pamatvajadzību apmierināšana, tas

³ Autoru kolektīvs. Cilvēku tirdzniecība- izpratne, problēmas, risinājumi. Rokasgrāmata sociālajiem darbiniekiem. Rīga. 2006. 163 lpp. (107.-108.lpp.)

ir, persona tika turēta bez ūdens, pārtikas, miega, medicīniskās aprūpes vai iespējām apmierināt citas pamatvajadzības);

- Jautājumi, kas skar personas **sociālās saites** (persona tika turēta ieslodzījumā un slēpta no apkārtējās vides, vai personai tika liegtas saskarsmes iespējas ar citiem cilvēkiem, tā tika pastāvīgi kontrolēta, pastāvīgi dzīvoja darba vietā, ārpus darba vietas varēja uzturēties tikai darba devēja pārstāvja pavadībā u.tml.);

Jāpievērš uzmanība, vai uz ķermeņa ir redzamas pārliecinošas fiziskas slodzes vai fiziskas iedarbības sekas. Jāvērtē kā persona atbild uz jautājumiem - atbild nelabprāt un/vai izmanto iepriekš sagatavotas, iemācītas atbildes, ir manāmas fiziskas vardarbības pazīmes vai persona ir cietusi no vardarbības iepriekš. 2012.gadā Iekšlietu ministrija un Valsts policija sadarbībā ar Valsts darba inspekciju un biedrību "Patvērums "Drošā māja"" izstrādāja cilvēku tirdzniecības darba ekspluatācijas nolūkā identificēšanas vadlīnijas, kuras eksperti izmanto ikdienas darbā, lai identificētu cilvēku tirdzniecības gadījumus piespiedu darba nolūkā un kuras var sniegt noderīgu informāciju arī speciālajā darbā ar klientu.

Atceries, veicot profesionālu sociālo darbu ar cilvēku tirdzniecības upuriem, ir jāievēro KONFIDENCIALITĀTE un PERSONAS DATU NEIZPAUŠANA!

Jāatceras, ka bieži cilvēku tirdzniecībā cietušie ir cietuši no vardarbības vai cita veida traumatiskiem notikumiem, turklāt nākotnes perspektīvas ir visai neskaidras, persona dzīvo stresā. Dažās situācijās klients var būt agresīvi noskaņots, nespēt sevi adekvāti kontrolēt, vai arī tieši pretēji - ļoti emocionāls, noslēgts sevī, raudulīgs. Turklāt cilvēku tirdzniecībā cietušais var būt pat ar smagām psiholoģiskām, medicīniskām un psihiskām saslimšanām.

Sociālā darba speciālistiem, kas ikdienas darbā saskaras ar cilvēku tirdzniecībā cietušām personām, ir, jāatceras par nepieciešamību būt emocionāli gataviem kontaktēties ar šo mērķa grupu, jāspēj pārvarēt stresa un iespējamās konflikta situācijas.

Sociālā gadījuma vadīšanas procesi darbā ar cilvēku tirdzniecībā cietušām personām

Sociālā dienestā neatkarīgi no situācijas, kādā persona ir nonākusi tā redzeslokā, darbs ar klientu veicams ievērojot sociālā gadījuma vadības soļus:

1. sociālās situācijas izvērtēšana (intervija, vajadzību izvērtēšana, apsekošana u.c. sociālā dienesta instrumenti darbā ar gadījumu);
2. atbilstības mērķgrupai un sociālo risku izvērtēšana (atbilstoši MK noteikumiem Nr.889 un MK noteikumiem Nr.291);
3. sociālās rehabilitācijas plānošana un īstenošana (individuālā sociālās rehabilitācijas plāna sastādīšana (iekļaujot valsts finansēto pakalpojumu kā aktivitāti vai uzdevumu) un īstenošana, resursu apzināšana, u.tml.)⁴;
4. novērtēšana, sadarbības nobeigums vai turpināšana;
5. turpmākā novērošana.

Svarīgākie sociālā darbinieka uzdevumi darbā ar cietušās personas ģimeni pēc traumatiskās pieredzes:

- apzināt un izvērtēt ģimenes sociālo situāciju, problēmas, izvērtēt klienta esošos un nepieciešamos resursus;

⁴ Atbilstoši katra sociālajā dienesta nolikumam, kvalitātes vadības sistēmai vai citai iekšējā darba organizatoriskai shēmai, un saskaņā ar likumā „Par pašvaldībām” noteikto, sociālajiem dienestiem ir tiesības veidot pašiem savas, - nepieciešamās darbību un aktivitāšu pierakstu veidlapas. Svarīgi ir atcerēties, ka to sastādīšanā jāvadās pēc normatīvajos aktos noteiktā, t.sk. MK noteikumos Nr.291. noteiktā, kā arī var izmantot metodiskos materiālus darbam ar citām mērķgrupām, kas pieejami Labklājības ministrijas mājas lapā.

- izvirzīt īstermiņa un ilgtermiņa mērķi, noteikt intervences uzdevumus atbilstoši problēmas specifikai un, pamatojoties uz normatīvajiem aktiem, kas regulē sociālos jautājumus, sniegt nepieciešamo palīdzību;
- atbalstīt klienta lēmumus vai veicināt klienta lēmumu sniegt liecību par pāridarītāju;
- apzināt iemeslus, kāpēc ģimenes loceklim bijusi nepieciešamība meklēt darbu ārzemēs, un piedāvāt alternatīvās problēmas risināšanai;
- nepieciešamības gadījumā nodrošināt ģimenei psihologa, mediķa, jurista vai cita speciālista konsultācijas;
- ja cietusi persona inficējusies ar seksuāli transmisīvajām slimībām, HIV/AIDS vai ieguvusi citu slimību, kas izplatās dzimumkontakta ceļā, partneri par to var informēt tikai persona pati. Sociālais darbinieks motivē cilvēku tirdzniecībā cietušo personu iesaistīties ārstniecības pasākumos⁵.

Jāatceras, ka sociālā darbinieka ilgtermiņa mērķis ir klienta psihosociālās situācijas uzlabošana un sociālās funkcionēšanas atjaunošana iedarbojoties uz personas problēmu cēloņiem. Tā kā personai, kura cietusi no cilvēku tirdzniecības, ir visai komplikētas problēmas, līdz ar to ir nepieciešami specifiski resursi, kurus piesaistīt intervences gaitā.

Sociālā darba speciālistam, uzsākot palīdzības sniegšanu cilvēku tirdzniecībā cietušai personai un, izvērtējot, kāda palīdzība būtu nepieciešama, īpaša uzmanība jāpievērš klienta paša resursiem. Katrā individuālā sociālā gadījuma risināšanā var piesaistīt dažādu profesiju pārstāvjus un starpnozaru institūcijas. Jāuzsver, ka katrs profesionālis izvirza savu mērķi un uzdevumus, kā viņš savas kompetences robežās var palīdzēt cilvēku tirdzniecībā cietušajai personai, tas var būt psihologs, psihoterapeits, jurists, medicīnas darbinieks vai ģimenes ārsts, policists u.c.

Viens no atbalsta mehānismiem ir valsts finansēta sociālās rehabilitācijas programma cilvēku tirdzniecības upuriem. Ja persona ir cilvēku tirdzniecības upuris vai tā ir cietusi cilvēku tirdzniecībā, sociālā darba speciālista pienākums ir informēt personu par iespējām saņemt valsts finansētu palīdzību savu problēmu risināšanā. Ja sociālā darba speciālists, atbilstoši MK noteikumu Nr.889 2.pielikumu minētajiem kritērijiem ir identificējis, ka persona ir cietusi cilvēku tirdzniecībā, tad vispirms nepieciešams informēt pakalpojuma sniedzēju, ar kuru Labklājības ministrija noslēgusi līgumu par pakalpojuma sniegšanu. Pakalpojuma sniedzēja izveidota kompetenta komisija novērtēs personas atbilstību cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem un nosūtīs personas novērtēšanas protokolu SIVA. SIVA nekavējoties (līdz trim darba dienām), pieņem lēmumu par pakalpojuma piešķiršanu personai vai personas uzņemšanu sociālās rehabilitācijas saņēmēju rindā vai atteikumu piešķirt personai pakalpojumu.

Sadarbība ar sociālo dienestu valsts finansētā pakalpojuma sniegšanas laikā

Jāņem vērā, ka 180 dienu periods, kad persona saņem valsts apmaksātu pakalpojumu, ir nepietiekams pilnīgai cilvēku tirdzniecības radīto seku novēršanai. Cilvēku tirdzniecības upuru sociālā rehabilitācija ir ilgtermiņa process, kas var ilgt daudz ilgāku laiku kā valsts finansētais pakalpojums. Jau pakalpojuma sniegšanas laikā pakalpojuma sniedzējam vairākkārt nākas pārskatīt cilvēku tirdzniecībā cietušās personas vajadzības, nodrošināmos pakalpojumus un sadarbības organizēšanu, lai palīdzība būtu efektīva un būtu vērsta uz ilgtermiņa mērķiem. Sociālās rehabilitācijas periodā vienas vajadzības personai var izzust, bet rasties citas. Tāpēc

⁵ Autoru kolektīvs. Cilvēku tirdzniecība- izpratne, problēmas, risinājumi. Rokasgrāmata sociālajiem darbiniekiem. Rīga. 2006. 163 lpp. (110.lpp.)

būtiski, lai personai, kura cietusi cilvēku tirdzniecībā, sniegtais pakalpojums būtu multidisciplinārs, elastīgs un ilgstošs.⁶

Tā kā informācija par to, ka persona cietusi no cilvēku tirdzniecības, ir konfidenciāla, jebkura informācija no pakalpojuma sniedzēja sociālajam dienestam var tikt nosūtīta tikai ar pašas personas piekrišanu.

Ideālajā modelī personas dzīvesvietas vai potenciālās dzīvesvietas sociālais dienests ar personas piekrišanu tiek piesaistīts kā sadarbības partneris jau laikā, kad persona saņem valsts apmaksāto sociālās rehabilitācijas pakalpojumu. Ir gadījumi, kad paralēli sociālās rehabilitācijas un reintegrācijas procesam cilvēku tirdzniecības gadījumos norit kriminālprocess un tiesvedība. Šis process cilvēku tirdzniecības upurim bieži ir ļoti smags, sarežģīts un traumējošs, tāpēc svarīgi nodrošināt, lai cilvēku tirdzniecības upuris saņemtu speciālistu atbalstu sadarbībai ar tiesībsargājošajām institūcijām visos kriminālprocesa posmos, sākot ar izmeklēšanu un beidzot ar tiesvedību gan Latvijā, gan ārzemēs. Tāpēc nepieciešama cieša sadarbība starp pakalpojuma sniedzēju, tiesībsardzības iestādēm⁷ un pašvaldības sociālajiem dienestiem.

Ja **klients ir piekritis sociālā dienesta iesaistei pakalpojuma sniegšanas laikā**, tad pakalpojumu sniedzējs visu pakalpojuma sniegšanas laiku sadarbojas ar klienta pašvaldības sociālo dienestu, nodrošinot informācijas apmaiņu, lai kopīgi risinātu cilvēku tirdzniecības upura problēmas. Ļoti svarīgi, ka pakalpojuma sniegšanas laikā notiek intensīva sadarbība starp pakalpojumu sniedzēju un pašvaldības sociālo darbinieku, kas pārņems sociālo gadījumu pēc valsts apmaksātās sociālās rehabilitācijas beigām, lai persona, kura atzīta par cilvēku tirdzniecības upuri, tiktu veiksmīgi reintegrēta sabiedrībā un darba tirgū. Svarīgi ir, ka jau valsts finansētā pakalpojuma sniegšanas laikā personai ir pieejami sociālo dienestu piedāvātie pakalpojumi un resursi, piemēram, pakalpojuma sniegšanas laikā cilvēku tirdzniecībā cietusī persona var saņemt materiālu atbalstu, kas saistīti piemēram ar dzīvojamās telpas īres maksu un maksu par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvojamās telpas lietošanu, vai arī tiek iegādāts kurināmais. Būtiski, ka cilvēku tirdzniecībā cietusī persona paralēli pakalpojumiem saņem arī dzīvesvietas pašvaldības sociāla darbinieka atbalstu un iedrošinājumu, jo katrs personas problēmu risināšanā iesaistītais speciālists var dot būtisku ieguldījumu personas resocializācijas procesā.

Ja sociālais dienests piesaistās kā sadarbības partneris jau laikā, kad persona saņem pakalpojumu, sadarbība tiek turpināta pēc pakalpojuma saņemšanas, pamatojoties uz klientam nepieciešamiem un pašvaldībai pieejamiem resursiem. Kā minēts iepriekš, lielākoties cilvēku tirdzniecībā cietusī persona pakalpojuma saņemšanas laikā nedzīvo pie pakalpojuma sniedzēja. Iesaistot pakalpojuma sniegšanā sociālo dienestu, personai tiek nodrošināts plašāks pakalpojuma un palīdzības klāsts klienta sociālās situācijas uzlabošanā.

Sadarbība ar sociālo dienestu pēc valsts finansētā pakalpojuma sniegšanas

Ir gadījumi, kad **persona nepiekrīt, ka pakalpojumu sniedzējs informē tās dzīvesvietas sociālo dienestu**. Personas piesardzība sadarbībā ar sociālo dienestu ir pamatota, jo persona neuzticas nevienam, t.sk. dzīvesvietā pieejamajiem speciālistiem (vairāk raksturīgs mazās pašvaldībās).

Kā liecina prakse, personai ir pamats domāt, ka, ja nepiederošas personas uzzinās par cilvēku tirdzniecības faktu, persona saskarsies ar vairākām problēmām:

⁶Autoru kolektīvs. Sadarbība cilvēku tirdzniecības novēršanai. Situācijas analīze un nacionālais sadarbības optimālais modelis. Rīga, 2007, 97 lpp. (48.lpp.)

⁷Turpat 97 lpp. (52.lpp.)

- sabiedrības negatīvo, nosodošo attieksmi;
- ģimene un draugi nespēj pieņemt un pārdzīvot smago notikumu;
- neveiksmīgā darba pieredze apgrūtina jaunu darba attiecību veidošanu;
- jaunas profesijas vai pārkvalifikācijas nepieciešamība, bet ir grūtības to realizēt.⁸

Šādā gadījumā pakalpojumu sniedzēji tiek aicināti motivēt personu sadarbībai ar sociālo dienestu, bet sociālajiem dienestiem ir jāievēro konfidencialitātes princips, lai informācija par personas problēmām netiktu izplatīta pašvaldības iedzīvotāju vidū.

Var būt situācijas, kad informācija par pabeigtu kursu nonāk dienesta rīcībā tikai pēc pakalpojuma beigām. Gadījumos, kad klientam ir problēmas, kuru dēļ viņš ir vērsies sociālajā dienestā pēc palīdzības, un klients informē sociālo darbinieku, ka viņš ir saņēmis sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kā persona, kura cietusi no cilvēku tirdzniecības. Sociālais dienests, ievērojot konfidencialitātes principus, rakstiski pieprasa informāciju par klientam sniegto pakalpojumu apjomu un sociālā gadījuma progresu no sociālo pakalpojumu sniedzēja, kurš ir nodrošinājis pakalpojumu. Šajā gadījumā pakalpojumu sniedzējs sociālajam dienestam nosūta informāciju par gadījumu un ieteikumus turpmākam darba ar klientu.

Arī šāda informācijas apmaiņa ir vērtējama pozitīvi, jo vismaz pakalpojuma beigu fāzē persona ir piekritusi sadarboties ar sociālo dienestu un tiks nodrošināta pakalpojuma pēctecība. Sadarbība ar klientu tiek turpināta, un pakalpojumi klientam tiek sniegti, pamatojoties uz klientam nepieciešamiem un pašvaldībai pieejamiem resursiem un balstoties uz pakalpojumu sniedzēja rekomendācijām.

Svarīgākie sociālā darbinieka uzdevumi darbā ar cietušās personas ģimeni pēc traumatiskās pieredzes:

- jāturpina apzināt un izvērtēt ģimenes sociālo situāciju un, pamatojoties uz sociālo likumdošanu, sniegt nepieciešamo palīdzību;
- iedarboties uz iemesliem, kāpēc ģimenes loceklim bijusi nepieciešamība meklēt darbu ārzemēs, un piedāvāt alternatīvās problēmas risināšanai;
- nepieciešamības gadījumā nodrošināt ģimenei psihologa, mediķa, jurista vai cita speciālista konsultācijas.⁹

Sociālās „rehabilitācijas ilgums un pozitīvs sociālā gadījuma risinājums lielākoties atkarīgs no pašas personas spējas pieņemt situāciju, mērķtiecīgi izmantot piedāvāto palīdzību un vēlmi integrēties sabiedrībā”¹⁰. Ir gadījumi, kad persona neprot organizēt savu dzīvi arī pēc pakalpojuma saņemšanas, līdz ar to pastāv risks, ka persona atkārtoti var nonākt cilvēku tirdzniecībā. Cilvēku tirdzniecības upuriem ir raksturīga tendence atkārtoti nokļūt cilvēku tirdzniecībā. Ļoti būtiski, ka reintegrācijas posmā cilvēku tirdzniecībā cietusī persona saņemtu palīdzību ilgtermiņā un sniegtā palīdzība būtu savstarpēji pēctecīga un tiktu izvirzīti un sasniegti ilgtermiņa mērķi, persona tiktu iesaistīta, piemēram, kvalifikācijas celšanā un tālākizglītībā, kas ļautu atrast darbu un veiksmīgi iesaistīties sabiedrībā.

⁸ Autoru kolektīvs. Cilvēku tirdzniecība- izpratne, problēmas, risinājumi. Rokasgrāmata sociālajiem darbiniekiem. Rīga. 2006. 163 lpp. (108.-109.lpp.)

⁹ Turpat 163 lpp. (110.lpp.)

¹⁰ Autoru kolektīvs. Cilvēku tirdzniecība- izpratne, problēmas, risinājumi. Rokasgrāmata sociālajiem darbiniekiem. Rīga. 2004. 145 lpp. (125.lpp.)

Informācija par sadarbības partneriem, ja sniedzams atbalsts personai, kas cietusi cilvēku tirdzniecībā

1. **Valsts policijā** - vēršoties personīgi jebkurā Valsts policijas iecirknī ar iesniegumu, norādot datus par sevi, pārkāpuma būtību vai nosūtot iesniegumu Valsts policijai pa pastu vai **zvanot** Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes **Organizētās noziedzības apkarošanas pārvaldei tālr. 67075372**.
Zvanot uz tālr.112 vai 110, ja nepieciešama tūlītēja policijas palīdzība.

2. **Valsts darba inspekcijā** – vēršoties personīgi ar iesniegumu Valsts darba inspekcijā Rīgā (Kr.Valdemāra ielā 38 k-1, Rīgā) vai jebkurā reģionālajā Valsts darba inspekcijā, norādot datus par sevi, darba devēju un pārkāpuma būtību vai nosūtot iesniegumu pa pastu (Kr.Valdemāra ielā 38 k-1, Rīgā, LV-1010), vai izmantojot elektronisko parakstu (iespēja ziņot arī anonīmi VDI mājas lapā).
 - **Konsultatīvie tālruņi:** 67186522, 67186523
 - **Anonīmais uzticības tālrunis:** 67312176
 - **Fakss:** 67021718
 - **E-pasts:** vdi@vdi.gov.lv
 - **Mājas lapa:** www.vdi.gov.lv

3. **Ārlietu ministrija Konsulārais departaments**– palīdzība ārkārtas situācijās ārzemēs
 - **Adrese:** Elizabetes iela 57, Rīga, LV-1050
 - **Konsultatīvais tālrunis:** (+371) 67 016 364
 - **Diennakts tālrunis:** (+371) 26337711
 - **Fakss:** 67828274
 - **E-pasts:** palidziba@mfa.gov.lv
 - **Mājas lapa:** <http://www.mfa.gov.lv>

4. **Biedrībā "Patvērums "Drošā māja""**
 - **Adrese:** Lāčplēša iela 75-1, Rīga, LV-1011
 - **Uzticības tālrunis cilvēku tirdzniecības mazināšanai:** +371 67898343, +371 28612120,24/7, bezmaksas
 - **E-pasts:** drosa.maja@apollo.lv
 - **Mājas lapa:** www.patverums-dm.lv

5. **Biedrībā "Resursu centrs sievietēm "Marta""**
 - **Adrese:** Matīsa iela 49-3, Rīga, LV-1009
 - **Konsultatīvais tālrunis:** 67378539
 - **Karstais informatīvais tālrunis:** 8000 2012, darba dienās 10:00 - 18:00, bezmaksas
 - **E-pasts:** centrs@marta.lv
 - **Mājas lapa:** www.marta.lv

6. **Biedrībā "Par brīvu Vidzemi no cilvēku tirdzniecības"**
 - **Adrese:** "Divupes", Bērzaunes pagasts, Madonas novads, LV-4853
 - **Tālrunis:** 29640078
 - **E-pasts:** pbnct@tvnet.lv

7. **BĒRNU UN PUSAUDŽU UZTICĪBAS TĀLRUNIS 116111**
Darba dienās 08.00-23.00, sestdienās 08.00-22.00, svētdienās 10.00-22.00.
Uzticības tālrunis nodrošina arī E-KONSULTĀCIJAS bērniem un pusaudžiem, kuriem nepieciešama psiholoģiska palīdzība, atbalsts krīzes situācijā, kā arī bērniem un pusaudžiem, kuriem savas domas un jūtas vieglāk izteikt rakstiski (arī bērniem ar īpašām vajadzībām – vārdzirdīgiem un nedzirdīgiem bērniem). Atbildes tiek sniegtas trīs dienu laikā no vēstules saņemšanas. Vēstuli var rakstīt **Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas:**
 - **Mājas lapā:** <http://www.bti.gov.lv> sadaļā „uzticības tālrunis” apakšsadaļā „E-konsultācijas bērniem un pusaudžiem” http://www.bti.gov.lv/lat/lietotaju_ertibam/uzdod_jautajumu
 - **Rakstot uz e-pasta adresi:** uzticibaspasts116111@bti.gov.lv

8. **Interneta vietne par cilvēku tirdzniecības jautājumiem:** www.cilvektirdznieciba.lv